

OBRAZI
EDUKACIJE

Miha Kovač
Mojca K. Šebart
Janez Krek
Damijan Štefanc
Tadej Vidmar

UČBENIKI IN DRUŽBA ZNANJA

Univerza v Ljubljani
Pedagoška fakulteta

UČBENIKI IN DRUŽBA ZNANJA

**CENTER ZA ŠTUDIJ
EDUKACIJSKIH STRATEGIJ**

Ljubljana, 2005

Naslov: Učbeniki in družba znanja
Avtorji: Miha Kovač, Mojca Kovač Šebart,
Janez Krek, Damijan Štefanc, Tadej Vidmar
Uredil: Janez Krek
Lektura: Eva Blumauer
Zbirka: Obrazi edukacije
Oblikovanje: Tanja Radež
Izdajatelj: Center za študij edukacijskih strategij, Pedagoška
fakulteta, Univerza v Ljubljani
Za izdajatelja: Cveta Razdevšek Pučko, dekanja
Založila: Pedagoška fakulteta, Univerza v Ljubljani;
Znanstveni inštitut Filozofske fakultete, Univerza v
Ljubljani
DTP: Igor Cerar
Tisk: Tiskarna Littera picta d.o.o, Ljubljana
Naklada: 600
Leto izida: 2005 (prvi natis)

©2005 avtorji

Po Zakonu o davku na dodano vrednost (Uradni list RS št. 89/98, 7. točka, 25. člen)
spada knjiga med proizvode, za katere se plačuje 8 % davek od prometa proizvodov.

CIP - Kataložni zapis o publikaciji
Narodna in univerzitetna knjižnica, Ljubljana

371.671(082)

UČBENIKI in družba znanja / [avtorji Miha Kovač ... [et al.] ; uredil
Janez Krek]. - 1. natis - Ljubljana : Pedagoška fakulteta : Znanstveni
inštitut Filozofske fakultete, 2005

ISBN 86-7735-079-9 (Pedagoška fakulteta)

1. Kovač, Miha, 1960-

2. Krek, Janez, 1963-

216722176

Vsebina

UVODNO VPRAŠANJE

Čemu sploh raziskovati modele izdajanja učbenikov? 7

1. POGLAVJE

Učbeniki kot učno sredstvo in učni vir: pogled iz perspektive didaktične teorije	17
<i>Mesto učbenika v didaktični teoriji</i>	<i>19</i>
<i>Ali učbenike sploh potrebujemo?</i>	<i>21</i>
<i>Didaktična transformacija znanstvenih vsebin</i>	<i>23</i>
<i>Kakovost učbenika in didaktična načela</i>	<i>27</i>
<i>Didaktične funkcije učbenika</i>	<i>31</i>

2. POGLAVJE

Učbeniki kot regulirano blago	35
<i>Učbenik kot »uradno znanje«: nekaj raziskovalnih pristopov</i>	<i>37</i>
<i>Učbeniki in prosti trg: nekaj dilem in vprašanj</i>	<i>40</i>
<i>Primerjalna analiza učbeniških sistemov: odstopnost podatkov</i>	<i>44</i>
<i>Različne stopnje avtonomije pri izbiri učbenikov: nekaj primerov</i>	<i>47</i>
<i>Primer Združenih držav: enotnost v različnosti</i>	<i>49</i>
<i>Ameriško potrjevanje učbenikov: regulacija trga</i>	<i>51</i>
<i>Vpliv standardov znanja na vsebino učbenika</i>	<i>55</i>
<i>Primer Švedske: odstopnost potrjevanja</i>	<i>59</i>
<i>Primer Slovenije: tranzicija od popolne regulacije k bolj odprtemu sistemu</i>	<i>63</i>

<i>Odklon od socialistične tradicije</i>	64
<i>Nastanek učbeniškega pluralizma</i>	67
<i>Razlike v potrjevanju: Slovenija, Švedska in ZDA</i>	69
<i>Umikanje države iz regulacije slovenskega učbeniškega trga</i>	71
<i>Razlike v potrjevanju: razlike v šolskih sistemih</i>	73
<i>Definicija in metodologija analize učbenika</i>	74

3. POGLAVJE

Učbeniki v malih postkomunističnih državah	79
<i>Pot iz zagate: učenje na napakah drugih</i>	81
<i>Metodologija merjenja učbeniških trgov</i>	84
<i>Podatki čez palec</i>	85
<i>Konkurenca, ki stane</i>	88
<i>Razvito in nerazvito piratstvo</i>	92
<i>Avtorji in potrjevanje učbenikov</i>	96
<i>Štirje modeli uporabe učbenikov</i>	98

4. POGLAVJE

Učbeniški trg v Avstriji	103
<i>Kratek pregled šolstva v Avstriji</i>	103
<i>Pravne podlage</i>	104
<i>Cene učbenikov – zgornje mejne vrednosti (limiti)</i>	107
<i>Prispevek staršev</i>	108
<i>Rabljeni učbeniki</i>	109
<i>Učna sredstva po lastni izbiri</i>	110
<i>Založniki učbenikov in trgovci z učbeniki</i>	111
<i>Akcija učbenikov (Schulbuchaktion)</i>	112
<i>Potek Akcije učbenikov</i>	113
<i>Izbira učbenikov</i>	115
<i>Potrjevanje učbenikov</i>	116

5. POGLAVJE

Burna leta pretresov in razcveta:**slovenski učbeniški trg v devetdesetih 133***Učbeniška eksplozija 135**Ekstradobički kot motivator razvoja učbeniškega trga 142**Odprt kurikulum kot drugi spodbujevalec razvoja trga
učbenikov 145**Meje rasti slovenskega trga učbenikov: konkurenca 147**... in kaj vpliva na povečanje učbeniškega trga? 154**Novi časi, novi problemi 156**Ali več učbenikov pomeni tudi večjo pluralnost? 159*

6. POGLAVJE

Smeri razvoja učbeniškega založništva:**možne strategije 161**

DODATEK

Kako lahko učitelji spoznajo dober učbenik? 173**Uporabljena literatura 181**

UVODNO VPRAŠANJE

Čemu sploh raziskovati modele zalaganja učbenikov?

Tiskana knjiga je, odkar obstaja, medij z dvojno eksistenco: po eni strani s svojo umetniško, religiozno, znanstveno ali zgolj poljudno in zabavno vsebino praviloma posega v sfero, ki v zahodni kulturni tradiciji velja za vzdignjeno nad banalnost vsakdanjih tržnih razmerij, po drugi strani pa je kot fizični izdelek nedvomno tržni predmet, ki na poti od avtorja do bralca, torej založnika, tiskarja in knjigotržca, potuje s pomočjo mehanizmov ponudbe in povpraševanja. Sama vsebina knjige je nematerialna kulturna dobrina, njen tradicionalni materialni nosilec (potiskan, med platnice zvezan papir) pa je tržni predmet par excellence – in tako je že od samih začetkov tiska naprej, saj je v Evropi že tisk prve knjige, Gutenbergovega Svetega pisma, zaznamoval sodni spor o delitvi dobička, v katerem sta si nasproti stala Johan Gutenberg kot izumitelj tiska s premičnimi črkami ter Joachim Fust kot investitor v Gutenbergovo tiskarsko delavnico. Značilno za ta spor je dvoje: ohranjeni sodni spis o njem je neprecenljiv dokument o tem, kako je tisk sploh nastal, hkrati pa nas dejstvo, da se je v tem sporu že davnega leta 1455 sodišče postavilo na stran investitorja, ne pa izumitelja, zelo jasno opozarja, da je že ob rojstvu tiska za samo delovanje založniškega

procesa za ključno veljala funkcija tistega, ki investira denar v posamezni knjižni projekt (prim.: Kapr 1996, str. 158–200). Skratka, tiskarji in založniki so že od Gutenbergovih časov naprej zalagali in tiskali knjige zato, da bi z njimi služili. Toda mnogi med njimi so sloveli kot neizobraženi in pohlepni ljudje brez okusa in so kot taki v očeh sodobnikov predstavljali pravo antitezo vsebinam, ki so jih zalagali v knjižni obliki (prim.: Feather 1988; Kovač 1997).

Čeprav je raziskovanje knjige, knjižnega založništva in avtorstva razmeroma mlada znanstvena disciplina (prim.: Darnton 1991; Kovač 2004), je vendarle zanimivo, kako malo raziskovalne pozornosti je bilo namenjene tej tržno-netržni dvojnosti knjige kot medija ter njenemu vplivu na organizacijo, posredno pa tudi na samo vsebino knjižnih besedil. Pa vendar ta vpliv nedvomno obstaja in je že v prvih stoletjih tiska še posebej očiteno pri tistih knjižnih vsebinah, ki jih danes uvrščamo v znanost, poljudno znanost in kartografijo. Tako je denimo po mnenju Elisabeth Eisenstein že sam izum tiska in pojav knjižnega založništva v zgodnjem novem veku zelo povečal količino informacij v obtoku in pomembno spremenil način dostopanja do njih: če so v srednjem veku izobraženci morali potovati od ene samostanske knjižnice do druge in s prepisovanjem skrbeti za ohranjanje besedil, so sto let po Gutenbergovem izumu lahko sedeli v svojih knjižnicah in – namesto da bi potovali in prepisovali – brali in razmišljali. Še malce bolj shematično povedano, novi vek se od srednjega loči tudi po tem, da informacije v knjižnem formatu do uporabnikov prinašajo založniki, pri tem jih spodbuja

dobiček kot motiv, za povrh pa so poskrbeli tudi za orodja (kot so knjižni katalogi, kolofoni, indeksi, paginacije in naslovne strani), ki omogočajo lažje iskanje in navigacijo v tako rojeni »Gutenbergovi galaksiji« – in to ne zato, ker bi zaradi nevtralnega, znanstvenega interesa založniki želeli znanje klasificirati, ampak ker je bilo tako urejeno znanje za uporabnika bolj prijazno in ga je bilo kot tako možno lažje tržiti (prim.: Eisenstein 1979).

Ta na novo odkrita možnost za širjenje besedil v poljubnem številu identičnih izvodov na tržnih osnovah je imela v evropski civilizaciji daljnosežne kulturne, socialne in družbene posledice. Tako denimo Burke in Briggs (2003) ugotavljata, da sta izum in naglo širjenje tiska v zgodnji novoveški Evropi pomembno pripomogla k standardizaciji vernakularnih jezikov oziroma k pretvorbi v nacionalne knjižne jezike, Anderson (1976) pa je precej pred njima opozarjal, da je možnost za branje istega besedila v poljubnem številu identičnih kopij začela oblikovati zamišljene skupnosti bralcev, ki so si delili podobno jezikovno, kulturno, informacijsko in politično izkušnjo, iz katerih so se začele oblikovati nacionalne skupnosti.

Te pomembne sociološke, kulturne in intelektualne spremembe so seveda še kako vplivale tudi na samo organizacijo znanja v knjižnem formatu: koncept *septem artes liberales* je bil ključnega pomena za klasifikacijo znanja v srednjeveških in zgodnjih novoveških knjižnicah ter prvih enciklopedijah, ki so jih uporabljali kot učbenike na prvih evropskih univerzah; tako je postala količina znanja že dve stoletji po izumu tiska tolikšna, da je ta srednjeveški *ordo librorum* dobesedno razneslo – in so

CENTER ZA ŠTUDIJ
EDUKACIJSKIH STRATEGIJ

V besedilu nismo imeli ambicije,
da bi izdelali natančen model, s katerim
bi pojasnili prepletenost delovanja
pedagoških doktrin in tržnih
mehanizmov ter njihov vpliv na vsebino
učbenikov in organizacijo znanja v njih.

(...) Želeli smo opozoriti na to,
da tudi na področju učbenikov
prepletenost tržnih mehanizmov
in organizacije znanja obstaja ... (...)
Zadnja leta lahko to opazujemo tudi
v Sloveniji, kjer se je po uvedbi šolskih
skladov pomembno povečalo število
delovnih zvezkov... (...)

Vsaka pedagoška doktrina (...)
ima za založnike in za šolsko politiko
poleg pedagoških tudi jasne ekonomske,
politične in socialne konsekvence... (...)

**Konkurenca med več učbeniki za isti
predmet je v razviti Evropi standard,
označevanje takega stanja s kaotičnim pa
posebnost postsocialističnih držav. ..(...)**

Znanstveni inštitut
Filozofske fakultete

UNIVERZA V LJUBLJANI
PEDAGOŠKA FAKULTETA